

Поштарина плаћена у готову.

БИБЛИОТЕКА НАРОДНОГ УНИВЕРСИТЕТА У БЕОГРАДУ

ОРГАН НАРОДНОГ УНИВЕРСИТЕТА У БЕОГРАДУ

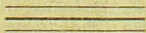
У р е ђ и в а ч к и О д б о р

Св. ДР. В. ЧАЈКАНОВИЋ, ДР. И. ЂАЈА и ДР. В. ЂОРОВИЋ Св. 17
професори Университета

Д-Р БРАНИМИР МАЛЕШ
асистент

ГЕНИЈАЛНОСТ И ЛУДИЛО

ЛОМБРОЗОВА ТЕОРИЈА ГЕНИЈА

ЦЕНА 2.50 ДИНАРА

1929
БЕОГРАД

Библиотека Народног Университета у Београду препоручена је г. г. директорима, наставницима и ђацима путем нарочитог Расписа од стране Министарства Просвете, решењем Главног Просветног Савета С. Бр. 904/28. од 26. јануара 1929. г., Министарства Трговине и Индустије, решењем Бр. 25433/VII. од 3. децембра 1928. год., Министарства Вера, решењем Бр. 15836 од 24. новембра 1928. г. и Министарства Социјалне Политике и Народног Здравља, решењем Бр. 20006/3. од 23. априла 1929. године.

Библиотека Народног Университета може се добити: код издавача, у свима књижарама, киосцима и продајницама новина од прве до најновије свеске.

P-08

БИБЛИОТЕКА НАРОДНОГ УНИВЕРСИТЕТА У БЕОГРАДУ

ОРГАН НАРОДНОГ УНИВЕРСИТЕТА У БЕОГРАДУ

У р е ђ и в а ч к и О д б о р

17 Св.

ДР. В. ЧАЈКАНОВИЋ, ДР. И. ЂАЈА и ДР. В. ЂОРОВИЋ

Св. 17

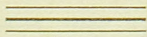
професори Университета

Д-Р БРАНИМИР МАЛЕШ

асистент

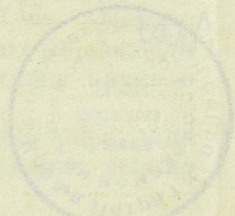
ГЕНИЈАЛНОСТ И ЛУДИЛО

ЛОМБРОЗОВА ТЕОРИЈА ГЕНИЈА

ЦЕНА 2.50 ДИНАРА

1929
БЕОГРАД

1001

4-80

17 СР. Д-Р. ПАЛКАНОВИЌ, Д-Р. В. БАЈАЧ, Д-Р. В. БОРОВИЌ, СР. 17
Универзитет у Београду
Институт за историју Срба

Д-Р. БРАНИМИР МАЈЕРИЋ
ИСТОРИЈА

ТЕХНИЧКИ ИНСТИТУТ
ДОМБРОЗОВА ТЕОРИЈА ТЕХНИКА

1957
Краљева Петрова
Матична
Београд
Службена
Споменица
Српске
Копија

ГЕНИЈАЛНОСТ И ЛУДИЛО

ЛОМБРОЗОВА ТЕОРИЈА ГЕНИЈА

У свима наукама позитивни и експериментални метод, почевши од Галилеја па до данас, придобива све више земљишта. Прве су астрономија и физика тргле са себе мистични вео Изиде, па хемија, којој је Кант оспоравао могућност позитивности, затим редом све природне науке. Па и самог човека поставише на право место у царству овога свега што нас окружује, његове особине упоредише особинама осталих живих бића, његове вредности одмерише вредностима већ давно испитаним и одређеним. А ако се и данас говори о круни стварања, о најсавршенијем бићу, говори се фразама из прошлости јер се зна да је сваки створ сам за себе потпуно савршен, да су тако зване праживотиње, као амеба и парамецијум, исто тако савршене и компликоване, и пуне тајна у својој суштини, као и најеволутивнији од сисара.

Последња је остала она група наука којој је циљ испитивање човечије душе у свима испољавањима човека појединца и човека као друштвеног бића. Поједине су психичке активности испитиване експерименталним методом, одређене су поједине физислошке појаве пратиље психичких појава, али се није радо говорило језиком позитивне науке о души као организованој целини.

Нема ни цео век што је романска раса дала неколико генија који су хтели да заврше велико

дело Галилеа и Конта, да нам покажу ствари какве оне уистини јесу а не какве би ми хтели да буду, или какве нам изгледају кад их посматрамо с раније изабраног гледишта. Дело које је започео Француз Пине још 1790. ослобођењем лудака тамничких окова и средовечне тортуре, дело које наставише Малтус, Дарвин, Вунт, Парето и други, одредивши његово право место и вредност као организоване целине и продуктивне енергије, то се дело завршава данас пред нашим очима радом једне школе којој је оснивач Цезаре Ломброзо. Чланови ове школе, светла имена која су се окупила око Цезара Ломброза, имена: Курела, Фереро, Карара, Елис, Мак Доналд, Тард, Зербољо, Гарофало, Нордау, Шипио Сигеле, пронела су се од уста до уста, пронела се многобројним преводима, чланцима и студијама, не само Италијом и Француском него и целим културним светом. Ови и многи други прваци позитивне неоантрополошке школе оплемењивали су и уздизали душе свих оних с којима су долазили у додир, открили су многومه срцу нова и нова врела љубави, и многومه разуму осветлили по неки кутак овога свега што називамо Козмосом. Говорим о позитивној неоантрополошкој школи, о школи која изучава злочинца, јер су њени учитељи и њени следбеници проучавали човека у свима његовим испољавањима: злочинца, лудака, генија, човека као јединку, човека као друштвено биће, основавши колективну психологију, одредивши тачне границе социалне психологије и демопсихологије, јер су међу првима употребили експериментални метод модерне физиологије и у изучавању лудака, у психијатрији, у изучавању злочинаца, у криминалној антропологији и криминалној психологији, и у испитивању појаве генија. Ако говоримо о генију морамо споменути оне који су основали криминалну антропо-

логију; ако хоћемо да пратимо развитак и судбину позитивне науке о генију, морамо претходно имати пред очима борбу око криминалне антропологије, јер метод позитивне науке о генију има своје порекло у методу криминалне антропологије.

Ниједна научна школа после дарвинизма није стекла толико ватрених присташа а у исти мах и толико жестоких и непомирљивих противника као Ломброзово схватање злочина, схватање које се убрзо претворило у монументалну грађевину, у неoантрополошку позитивну школу. Ни о једној теорији после дарвинизма није се толико расправљало и писало, ниједно поље науке није било поприште толиких очајних борби, нигде није било толико постављених проблема који су изискивали неодложно решење и ради своје опште теоретске важности и ради своје непосредне примене и користи, као овде у позитивној криминалној школи. Кажу да је наука строга и хладна. Нигде као у овоме случају немамо лепшег и убедљивијег примера о прстивноме. Антрополошко и психолошко изучавање злочинца, утврђивање социалних утицаја на његову појаву, на његово испољавање, изучавање појаве злочина уопште, почевши од Ломброза и његових ученика, па до данас, до Патриција и Фериевих следбеника, праћено је ретким полетом одушевљења, невероватном љубављу према раду, према истини, према науци, ретким примером личне незаинтересованости и оданости према учитељима оснивачима школе. Као и код појаве дарвинизма, и овде су научне теорије, научне дискусије и резултати прешли уски круг научних радника, ушли у масу лаика, у широке слојеве народа, увек праћене одушевљењем и борбеношћу. Борбеношћу и одушевљењем, јер су учења школе, каткад још теоретска и неодређена, каткад експериментална и ко-

начна, једни прихватили у име либерализма или позитивизма, а други проклињали и блатом каљали у име вере, правде или у име друштвеног и моралног уређења. Застарела схватања, предрасуде, лажни обзир, урођени мизонеизам понских људи од науке, већ у самоме почетку покренуше безобзирну борбу са школом, стадоше као непремостив јаз између њених засада и службене науке. Требало је да прође више од пола века, био је потребан непрекидан неуморан рад целе једне чете великих учитеља и неустрашивих ученика да би се закључци њиховог егзактног научног истраживања раширили у целој научној свету, да би продрли у укочене нееластичне душе државника, да би победили крутост правника; требало је да прође пар генерација да би школа дошла до своје коначне победе. А то је било тим теже што и овде као и код дарвинизма, нису одлучивале научне чињенице него у првом реду јавно мишљење, или, тачније да кажемо, мишљење лаичког неупућеног мноштва и оних неколико исто тако неупућених научника који су се поводили за мноштвом како не би били присиљени да промене своја мишљења о човеку као моралноме бићу обдареном слободном вољом.

Ма шта се говорило и писало или научно или привидно научним начином о Ломбровом схватању злочина и злочинца и уопште о Ломбровом учењу о еволуцији човечије психе, једно мора увек да прихвати и лаик и слепи противник Ломбрових теорија: стара је школа злочин изучавала као социалну појаву, те би истраживала како да се казни човек преступник који је починио злочин; нова школа напротив испитује искључиво злочинца и не говори о казни него о путевима и начинима како да злочинац буде што мање штетан својој средини. Док се стара школа бавила искључиво злочином и олмеравањем казне,

позитивна школа има пред собом једино човека који је починио злочин, једино злочинца као биће биотичко, психичко и социално. Она не истражује само индексе његове лубање и количину излучене беланчевине, како неки хоће да мисле, него одређује карактеристике његове психе, т. ј. испитује његове психичке квалитете, бави се његовим вољним, емоционалним, афективним особинама. Иде и даље. Попут свих егзактних природних наука истражује и утврђује све околности у којима се јавио тај феномен — злочинац, па били то социални или климатски или други биофизички моменти. Злочинац је Ломброзу феномен, као што му је и геније феномен, док је злочин само апстракција. Ради тога се његова школа и зове позитивна: испитује најме појаву конкретну, појаву коју до танчина можемо да детерминишемо, да аналишемо. Има пред собом дакле објекте сличне објектима осталих природних наука, позитивних, егзактних, те се стога служи потпуно истим методама.

Из позитивне неоантрополошке школе непосредно се развила криминална антропологија и психологија, а посредно научна полиција и позитивна наука о генију. Док је стара класична школа априорно сматрала да су осећаји, хтења, мисли и чувства свих људи, и поштених и злочинаца, приближно квалитативно једнака, док је мислила да је казна за застрашивање «поштених», зато да злочина буде све мање и да се не шире, и док стара школа полази с гледишта да је човеку дана слободна воља и да је стога и одговоран за своја дела и за своје поступке, неоантрополошка школа оснива нову науку, криминалну антропологију, и после дугих и бројних истраживања доказује да злочинац по свом соматском и по свом физиолошком саставу не одговара потпуно нормалном, т. зв. поштеном, човеку, да

између њих постоје разлике и антрополошке и физиолошке и психолошке, и да је стога немогуће застрашујући друге поправити и изменити органске квалитете будућих злочинаца, те доказује помоћу многобројних статистичких података да развитак, пораст, опадање злочина уопште или појединих врсти злочинства нема никакве везе с модификовањима кажњавања. А како модерна научна психологија не може да докаже да је човек обдарен слободном вољом, неоантрополошка школа одбацује мишљење да је човек одговоран за своја дела, већ тврди да је човек и као биотичка и као психичка целина, а према томе и сва његова дела, производ његове биотичке, физичке, социалнопсихичке средине, те стога испитује и утврђује све утицаје, било пренаталне било постнаталне, који могу на њега да делују. Али баш стога што су Ломброзо и његови ђаци успели да поставе камен темељац новој науци о злочинцу и о појави злочина, они који су видели у томе опасност за друштвени, морални, верски па чак и за државни поредак, дуго су покушавали да игноришу резултате школе или да говоре, пишу и шире лаж о школи, о њеним теоријама, о њеним истраживањима, о њеним закључцима.

Оснивањем криминалне антропологије дело постављања психичког човека, испољавања човечијих на право место, било је тек напола довршено. Док је Пине пре 140 година клиничким опажањима доказао да лудаци нису опседнути нечистивим ни да су рђави несоцијални људи од којих је и бог руке дигао ради злоће њихове, Ломброзо је пре 50 година поставио темељ криминалној антропологији. Али док су првога заборавили, на Ломброзо и његове ученике бацало се блатом и поругом. Исмејавали су његову теорију о рођеном злочинцу — *de l'inquente nato* — његова настојања око пелагре, његово схватање

генија. И док су углед Ван Хамела, Гарновске, Елиса, Фериа и других, као и напредне филозофичке владе Белгије, Данске, Уније, Доминиона и Енгле-ске, придонеле брзој победи теорија позитивне школе; — о Ломброзовој теорији генија и данас се говори с поругом и омаловажењем. Оно што се о томе у свету зна или је лажно или искривљено. Нема сумње, дела Ломброзова, нарочито она о генију, обилују грешкама, контрадикцијама. Свака је његова књига огroman скуп материјала, казистике, које би требало прорешетати, прокритиковати. То је уосталом и сам Ломброзо знао. Али се свакако увек могу издвојити докази и идеје, које су се уистину мењале од издања до издања, али увек у једном правцу, дакле које су еволуирале. Тако се није радило. Нису помогла ни толика издања његових књига, ни италијанска ни француска, ни велики ауторитет француског физиолога Шарл Ришеа, ни безбројне расправе и настојања његових ученика — у лаичком се свету и данас говори о Ломброзовом генију као о смешној застарелој заблуди око чега не треба разбијати главе. А и мора да је тако. Јер што је друго геније, за велику већину нас, до траг божанске светлости, Прометејева ватра крађена боговима! Толико има негативних елемената, толико разарања и уништавања у свету, да би и ми и све око нас давно пропало да није генија преко којих се природа помлађује и уређује. Зар није ова мисао Антонија Анила, колико год нам чудно изгледала, у преразним модификацијама у срцима већине? Зар не узвикујемо скоро сви с братом Педром Сондерегером да је геније слика Бога у огледалу — «el genio es la realizacion de ese ideal, que Dios simboliza». И замислите сад Јеврејина Ломброза који прича, како кажу, да је геније наблизу лудака, да је генијалност нека врст епилепсије. А светле мисли генија, дивне, ванредне

особине, мери оним истим направама, физиолошким, антропометријским, којим мери лудака. И зар онда да се чудимо ако нам Балзак каже да је геније страшна болест, а Ђнут Хамзун: «Потцењујем великог човека и ругам му се, јер је он будала и пајац за моје срце. Моја се уста скупљају од презирања кад видим његову надутост и израз лица свесна победе. Да ли је велики човек извојевао своју генијалност? Зар је није са собом на свет донео? Па зашто му онда викати хура?»

Јер што је у ствари хтео Ломброзо ако не позитивним, научним методама, које је употребио у криминалној антропологији, да изучава генија. Да испита околности пре његовог рођења, његове пренаталне квалитете — како се научно каже: телесне и душевне особине његових родитеља и предака, као што је и Галтон радио, географске и климатске прилике места у коме су живели, у коме се геније родио; психичко и физиолошко стање његове мајке пре трудноће, за време трудноће, у моменту рођења и после. Затим да испита постанаталне моменте: све могуће утицаје, и физичке и психичко-социалне, на његове телесне и душевне особине — у детињству и у даљњем развоју. Дакле исто онако као што је радио у криминалној антропологији, у изучавању злочинца. И не треба стога да се чудимо што је Ломброзово изучавање генија изазвало толику вику огорчених непријатеља, што је мноштво речи прекрило чињенице, што се увек изнова започињало не водећи рачуна о добивеним резултатима.

*

Два главна момента налазимо у Ломброзовом учењу о генију: Геније се приближава лудаку, генијалност је нека врст лудила и, друго, генијалност у многоме личи на епилепсију. Да објаснимо. Навешћемо неколико примера. Шопенхауер је био далеко од

душевног мира филозофа, далеко од Нирване. Увек у страху, бринуо се и дрхтао за сваку ситницу. Свака мало већа бука на улици плашила би га, дограбио би увек спремно оружје и чекао би непознатог непријатеља. Бојао се заразе. Браду није бријао већ палио. Напуљ остави јер се појавила нека болест, Берлин бојећи се куте, Верону јер је мислио да су му дали отрован дуван. Не дира туђу чашу и ако је прана. Али и то није доста. Боји се пожара; станује само на првом спрату како би могао побећи у случају ватре. Своје рачуне, па чак и списак рубља што даје на прање, пише грчки или санскртеки и скрива којекуда по књигама да му их умишљени непријатељи не би нашли. Са задовољством говори о себи, о својим сликама и фотографијама, а мајку без разлога вређа и потцеђује; своје имање оставља војницима и псима. Тако и Ниче, неоспорно болује од мегаломаније. Пише о томе зашто је тако mudar. Јер он ради само ствари првога реда које не може урадити нико други после њега. Можда ће се једнога дана оснивати на универзитетима засебне катедре за интерпретацију његовог Заратустре. Нико није до данас разасуо толико уметничких вредности као он, вино се хиљаду миља изнад онога што се до сад звало поезијом. Из његових списа говори психолог који нема себи равних. Гете, Шекспир, Данте, песници Веда, нису ни достојни Заратустре. Тако и Кристифоро Коломбо верује да га је сам Бог послао, да је месија божји. У свом потпису додаје знак Исуса Христа. По њему се остварују пророштва пророка из старог завета. И њега ради моћи ће ускоро да се оствари крај света, судњи дан; по његовом рачуну тачно стопедесетшесте године од дана открића Јамајке.

За Кардануса не би смели тврдити да ли припада више генијалним људима или лудацима. На-

брајати настраности његових поступака и његове мисли одвело би нас далеко. Споменућемо само неколико момената. Верује у снове до невероватноће. После синовљеве смрти казује му се у сну нек држи непрекидно смарагд са прстена у устима, и док га буде имао заборавиће на сина, на жалост. Тако је уистину и било: смарагд га је спасио боли за изгубљеним дететом; само кад би јео или говорио па би морао да извади драги камен, спопала би га ужасна бол. Снови му кажу које ће лекове да употреби, какве ће рецепте да пише, када треба да се венча и кога да узме. Ухађали су га, по његову мишљењу, и познати и непознати непријатељи, владе су га прогањале, професори универзитета у Павији спремају му отров и трују га, непознати га непријатељи стално прогањају, желе му свако зло, пропаст и смрт. Ужасно је болестан. Болује од ерније, ситоболије, подагре и бог би га знао од каквих ли све болести. Али се увек лако излечи: довољно је неколико скрушених молитава блаженој Девици Марији. Ломброзо наводи и лудак са светлим, рекао бих, скоро генијалним моментима, лудак са испољавањима генија. Наводи њихове песме, приповетке, цртеже, уметничка стварања. Као што у генијалности имамо понеки моменат лудости, тако и у лудости налазимо трагове генијалности. Данас су опште познати часописи који издају и у којима пишу лудаци. Ми се на томе нећемо задржати. Могли би навести још безброј примера. Мислим да је то сувишно. Навешћу само нешто што ће нас приближити другом делу дегенерације генија — епилепсији.

Велики је број генијалних људи који су нестални у своме животу, незадовољни радом, средином, пријатељима, местом у коме живе. На пример Марк Твен и Леонардо де Винчи. Изгледа као да

овај последњи никако није могао да се одлучи шта да ради, чиме да се бави. Радећи неуморно целога живота, његово опажање и мисао нису могли да се трајно зауставе на једној појави природе, на једноме стварању човека. Лутајући снажним истраживачким интелектом по свима гранама науке и уметности доказао је своју многострукост и способност успевања у сваком послу. Леонардо нам сад прича о техници сликарства, сад излаже опажања психолошка и из оптике боје, сад даје Последњу вечер, сад диже кип Мору. Или размишља о летећој машини и по неколико седмица не излази из себе, а одједаред прекида и тражи фосиле праживотиња. Код мултипних генија попут Леонарда карактеристичне су две појаве: неканализованост, т. ј. бављење с разним најдивергентнијим стварима и друго неистрајност ма било у ком послу. Леонардо је узимао сад чекић, сад кичицу, сад перо, све на махове, не довршавајући претходни рад. Као да га је нека неодољива стваралачка снага терала да се у вишеструком раду испољи, гонила да од истраживања једне појаве напола обављена посла пређе на другу. Тако Леонардо.

Марк Твен пак од најранијег детињства почео је да лута светом. У дванаестој години остави родно место и иде по градовима на рад. Једва животарећи, мучећи се свакојако, врати се кући, али се не задржа много. Крајња његова жеља, његов сан био је да плови Мисисипом. Успео је да се запосли као крмилар. За време грађанског рата обишао је далеки запад. А доцније, од 1895 до 1902 пропутовао је као новинар и конференцијер цео свет. Слично и Џек Лондон.

Појаву ове неканализованости у раду и ове неодољиве жеље за лутањем налазимо и код неких облика абнормалног човека, па и код таквих који се у понеким својим психичким карактеристикама

приближавају генију: код професионалног скитнице и моралног лудака. Промптов Горкога каже: «На свету има нарочита врст људи који ваљда потичу од Вечнога Жида. Њихова је особина у томе што никако не могу да нађу себи места на земљи и да се за њ причврсте. У њиховој нутрини живи немирна чежња за нечим новим... Незнатни од њих не могу никада себи изабрати панталоне по свом укусу, и ради тога су увек незадовољни и несретни. Чувене од њих ништа не задовољава, ни новац, ни жене, ни части... Такве људе у животу не воле... они су немирни и не могу се ничему прилагодити». На другоме месту налазимо: «Бацакаш се овамо онамо, ишгеш, тражиш, нешто нађеш — узмеш, и мало после опазиш да то нипошто није оно што ти треба».

Као што имамо паралелу између скитнице и генија лутаоца, тако имамо и између моралног лудака и неканаллизованог многоструког генија. Морални лудак, коме, узгред буди речено, машта може у неким моментима да се попне до оне геније, никад није задовољан својим животом. Хтео би сад ово, сад оно, и ничим се не задовољава; почиње данас једно, сутра друго, а ништа ни напола не свршава.

Уз ова два типа можемо споменути и епилептичара, његову несталност у раду и непрекидну жељу за новом средином.

А сад да видимо како се ова несталност у раду, ово незадовољство са животом, ово лутање кроз свет — јавља код генија. Узмимо Мирка Рачкога. Живи у сеоцу Шчитарјеву као учитељ. Воли сликарство, али се у исти мах одушевљава за музику. Учи, компонује, оснива тамбурашки збор; тад опет заборавља музику и пише стихове и приповести. Одједном му све досади — ово *одједном* треба подвући, — затвара школу, и нестаде не рекавши никоме ништа. Лута светом и помало се одаје сликар-

ству. Страст га је нека вукла и овамо и онамо, и можда се тешка и очајна борба водила у његовој души. Случај и борба за хлеб одлучују. И Мештровић је као пастир смишљао јуначке песме. И Сибе Миличић и Ђура Јакшић песници су и сликари. Алфред Нобел писао је драме. За њега рекоше: кад овај генијалан човек не би био велики изумитељ, сигурно би дошао до високог степена као писац. Тако је и Цезаре Ломброзо у својој младости писао драме и песме. Тако и Шарл Рише. Стриндберг је био и драматург и песник, и музичар и сликар, и историчар и филозоф. Таком лакоћом и брзином којом је писао мењао је и идеје, политичка уверења и — жене. За Даламбера математичари су говорили да је велики филозоф, а филозофи да је велики математичар. Декар је доказао свој геније у математици, филозофији и природним наукама. Вагнер је био добар глумац и инсценатор. Ничеа је дуго одушевљавала музика. Њутон је више ценио своја теолошка дела од оних која га учинише бесмртним.

Још неколико примера генија скитница. Кад је Ибзен био присиљен да остави домовину прошао је готово целом Европом не могавши се нигде смрити: Рим, Дрезден, Минхен, опет већи део Италије, поход Истоку, Немско језеро, Иши, и поново Соренто, Амалфи и Тирол — то су само веће станице у његовом лутању. Декар је променио једанаест места у кратко време, а доцније, кад је раскинуо све старе везе и побегао нетрагом, враћао се три пута у Париз. Беранжер мењао је господаре и скрбнике више пута, као и занимања: златар, типограф, банковни чиновник, књижар. Скитао се од места у место, од куће до куће. Едвард Карпентер редом: запопи се, захвали се на понуђеној катедри у колеџу у коме је учио, оставља мантију, стаде лугати без краја и конца. У исти је мах: књижевник,

филозоф, критичар, бивши професор, сељак, говорник, астроном, физичар, музичар. Горки о себи каже како је шетао по светој Русији без одређене маршруте. Хенрик Клист три је године непрестано путовао. Јон Китс у најкраће време променио је четрдесет и три пута место обитавања. У нас има много оваквих примера: Павле Соларић, Јоаким Вујић, Новић Оточанин, Марин Држић, Бартол Косић, Душан Котур и други.

Нема дакле сумње: појава лутања, несталности, раширена је и код генија и ако не онако као код многих облика злочинца и алиената.

Код Ломброза ова карактеристика понеких генија није довољно истакнута и ако је запазио. Она му је ипак помогла, као и констатовање епилепсије и епилептоидних облика у неких великих људи, да дође до мисли по којој је генијалност нека врст епилепсије, епилепсија психичка, или у понеким моментима свог мисаоног живота, да је генијалност увек праћена епилепсијом. Каже за Цезара, Достојевскога, Петрарку, Молијера, Флобера, Карла V., Св. Павла, Хендела и многе друге да су били епилептичари. Петра би Великога спадали напади падавице и беса. Шатобријан, Бифон, Наполеон, Паганини, Шилер и Алфијери патили су од грчева и тикова. Шиффт и Њутон патили су од несвестице. Али би погрешно било мислити, као што се обично ради, да је Ломброзо појаву генијалности везао с појавом клиничке епилепсије. Јер пре свега изгледа да је Ломброзо имао неко широко схватање епилепсије. То се види, из самих примера које навађа. Ришеље је на пр. једном умислио да се претворио у коња. Стао је рвати и скакати око биљара. Доцније се освестио и није се ничега сетио. Овај случај Ломброзо наводи као доказ епилепсије.

Свакако је у једно време схватао појаву генија као дегенеративну психозу, као епилептоидни

надражај мозга, као надражај који се у моменту надахнућа, стварања, претвара у психичку епилепсију. Наравно да је израз «епилептичне дегенерације» изазивао слике о психичкој декаденци, о регресији тела и духа. Нажалост овако су га схватили и по неки од ученика. Али Ломброзо свакако није тако мислио. Јер већ сама чињеница да епилепсија у јеном случају производи моторну експлозију, а у другоме појаву генијалности, каже нам да су други узроци овој првој појави а други генијалности. Али су слични, и не умемо за сада да их одвојимо, слични су и постоји битна веза међу њима. Наводећи примере епилепсије и доказе у прилог својој теорији на једноме месту каже, од речи до речи, овако: «Треба се потсетити да је уметничко стварање окарактерисано изненадношћу, и често, неприсутношћу духа и амнезијом као и епилепсија». Значи дакле да постоји психолошка веза, слично стање, између епилепсије и момента стварања — генијалности. Једном речи, Ломброзо, као пре њега и Французи Моро д' Тур и Морел, налази да геније има много сличних особина с лудаком. Попут лудака генијални људи веома често потичу од алкохоличара, трауматичара, стараца, лудака и егзалтираних или необично емоционалних индивидуа. У жена се генијалност јавља ређе, јер су жене уопште нормалније — и лудост се код њих ређе јавља, па и злочин. Геније и лудак имају много заједничких психичких и соматичних особина: халуцинације, рана појава интелектуалног и сексуалног живота, морална неосетљивост, анамнезије и аналгезије, несталност и распарчаност психичке индивидуе, и т. д. По Цукарелију било би преразних облика генијалности, исто као што имамо мноштво врсти лудости. Сваки је случај, и генијалности и лудости, увек нов, сличан неким ранијим али никад истоветан. И није

стога лака ствар у свима случајевима генијалности
изнаћи епилептоидну подлогу.

Укратко, од ових двеју главних Ломброзових за-
пажања о генију, прво, да је геније у вези с лудошћу,
изазвало је оштре протесте али није зачуло. Јер
и није ново. Те исте мисли налазимо код Аристо-
тела, Платона и Демокрита. А стара је реч: *nullum
magnum ingenium sine mixtura dementiae*. А и пре
њего писао је о истој ствари толико спомињани
Француз Моро д Тур. Друго опажање, о епилепто-
идном пореклу генијалности збунило је учен свет
а зачуло неупућене. Тако и појам дегенерације.
Јер је Ломброзо говорио о дегенерацији генија, као
што је говорио о дегенерацији лудака и злочинца. Пи-
тало се: да ли је то могуће, да ли се уопће може
дозволити схватање генијалности као делегенератив-
на појава. Јер за Ломброза не само да је геније деге-
нерисан као особа физичка већ је и сама генијалност
појава дегенеративна. Ломброзов претходник, фран-
цуски алиенист Морел схватио је дегенерацију као по-
следицу болесних стања или физичких или душев-
них. Дегенерација је девијација једног примитивног
типа. Постоји дакле морбидна девијација нормал-
ног типа човека; ту девијацију зовемо дегенерацијом.
А ова ствара нови патолошки тип: рођеног зло-
чинца. Злочинац је дакле дегенериран, и ми у
већини случајева налазимо соматске ознаке те
дегенерације, а кад их не налазимо верујемо да их
ипак има јер не умемо да их нађемо у хистолошкој
структури ткива, нарочито у грађи живчаног си-
стема. Ово нам може бити јасно, али се питамо
зашто дегенерирани показују злочиначке склоности,
зашто је дегенерација у вези са злочинством. Било
би вероватније да се дегенерирани развију као кре-
тени, идиоти, будале преразних облика. Ето како Лом-
брозо одговара: дегенерација је застој развитака, а што

је друго склоност ка злочинству него застој, атавизам, повратак склоностима, особинама далеких примитивних прадедова, прачовека, склоностима и особинама које су онда биле нормалне, а сад су изузетак, ненормалне су, девијација. Ту своју хипотезу, ослањајући се на Дарвиново и Хекелово мишљење да је онтогенеза, дакле развитак индивида, верна слика филогенезе, развитка врсте, доказује испитујући појаву злочина и егоизма код животиње, примитивног човека и детета. Нажалост не можемо да се упустимо у даљња разматрања. Прелазимо на наше питање: на генија. Ако је злочинац дегенериран, атавистички дегенериран, како да схватимо дегенерацију генија. Да ли можемо уопште говорити о генију као дегенеративном типу? Ломбровоз одушевљени следбеник Макс Нордау одвојио је своје мишљење од схватања учитељева. По њему је геније свакако изузетак, аномалија, али не с дегенеративним особинама. Геније је аномалија еволутивна и прогресивна. Јер преставља живот и будућност. Јер је свака дегенерација абнормалност, али свака аномалија није дегенерација. А геније није корак унатраг, није атавизам као злочинац, геније је корак унапред. Али има и дегенерираних генија, заправо генија с дегенеративним особинама, псеудогенија. Њима Нордау посвећује велико дело од преко 500 страница. Псеудогенији су штеточине, они не воде човечанство ка светлости, ка сунцу, ка врху брега, они нису пионири, прави ствараоци, вођи, путеви ка будућности. То су болесни псеудогенији, лажни генији, који су људима донели више зла и мука, него добра и утехе, то су симболисти, декаденти, мистици, Ибзен, Ниче, Зола. А ако код правога генија и налазимо појава ненормалних (ту се Ломброзо наравно није преварио) то нису ознаке регресије. Као што професионални атлети трпе од

хипертрофије и адипозне дегенерације срца, тако је и лудило генија последица његове генијалности. Не кажемо, атлетизам је болест срца, па зашто да тврдимо да је генијалност болест ума, лудило. Геније је осетљив па је изложен утицајима околине већма од нормалног човека, и утицајима психичким и физичким и социалним. Геније размишља, геније разумева. Не живи просечним животом обичног човека, буржуја, филистара, како га Нордау најрађе назива. Он је абнормалност у овој нормалности. А зар неподударање сталном одређеном ритму не изазива промену и у ритму и у ономе који је ритам покварио! Болест је генија испаштање за његову величину, то је трагедија којој се морамо поклонити.

Мени изгледа да ове две теорије, Ломброзова и Нордауова, које и данас постоје међу присташама позитивне школе, у ствари нису опречне. Јер само на први поглед, у први мах, постоји сукоб између схватања генија као еволутивне појаве, и схватања генија као појаве регресивне. Јер је несумњиво да је Ломброзо, а и понеки од његових ученика, схватао дегенерацију као појаву комплексну, сложену, као узрок еволуције, сад прогресивну сад регресивну. Рише каже: не знам да ли би требало употребљавати израз дегенерат као што чини Ломброзо. Уместо дегенерат требало би рећи прогенерат. — Али по Ломброзу ознаке дегенеративне не означају увек атавистичку регресивну појаву, неку истинску деградацију. Понекад означавају стварни напредак, прогрес који се врши у одређеном правцу. Спомиње примере. Рептили имају више ребара од нас, мајмуни већи број мишића. Измена неког карактера, његова промена на горе у квантитету, не означава увек дегенерацију целе индивидуе. Ломброзова ћерка Лаола у својој књизи о користи дегенерације — I

vantaggi della degenerazione — набраја велики број примера. Тако кратковидност, која је код примитивних потпуно непозната, они су далековидни — има истраживача који доказују да понеки народи не виде муху на метар даљине. Кратковидност је последица нашег културног живота. Тако опадање опсега грудног коша. Велики грудни кош прилагођен је примитивном животу у природи. Менџестерски радници хране се слабије, мањи им је енергетски промет. Плућа и грудни кош прилагодили су се животу и средини. Што мање ваздуха јер га мало и има. Шта ће атлетски мишићи једном научнику, једном непрекидном кабинетском раднику? Ето овако некако резонује Ломброзо. Дегенерација не значи дакле увек инфериорност, опадање нивоа. Велики део еволуције треба приписати дегенерацији. Што се више развија интелигенција, а према томе мозак, или његова анатомска или хистолошка структура, то се лакше атрофирају други делови и апарати тела: пробавни систем постаје осетљивији, мишићи се слабије развијају, и т. д. А и у самоме мозгу настају поремећаји. Деси се случај да се јаче развију они делови који служе синтези, памћењу, а на рачун делова који служе вољи и осећањима. И тако настају разне психичке аберације више или мање изразите. То је најобичнија појава: употребљавамо ли стално десну руку, она се и више развије, јача је од леве; употребљавамо ли леву руку постајемо у свему леворуки. Да објасним боље. Док Макс Нордау за Вагнера, Ибзена, Толстоја, Золу тврди да нису генији, да припадају лудилу, јер су њихове невротичне појаве, психозне особине више него јасне, Цезаре Ломброзо мисли овако: Генијалан човек поступа друкчије и боље од својих савременика; дакле је анормалан, јер је изузетак. Геније се једнострано развио: у једноме правцу јаче од

обичних просечних људи (говоримо о њему као о човеку ретких способности, о генију), у другоме слабије (запажамо његове настраности наивности и необичне склоности). Из тога следи ово. Геније се разликује од своје средине, није интелектуално потпуно здрав, у њему постоје многе физиолошке и психичке празнине. Трпи од лудила прогањања и мегаломаније, или од верског лудила, или, још чешће, од психичке епилепсије. Паскал у 11 години ствара геометрију и обнавља физику. Није и то чудна аномалија кад дечак уместо да се игра замишља ствари које одрасли учитељи нису били кадри у 20 векова? И зашто онда да се чудимо што је Паскал параноик? Карданус је до своје 15 године пронашао и измислио више ствари него стотину других обичних људи. И онда да се чудимо ако је још од 6 године друкчији од свију, параноик и мегаломан? Да би неко био Паскал или Карданус треба да је болестан, т. ј. ненормалан. Треба дакле са Ришеом схватити да је генију немогуће имати исту психу, исту интелигенцију као и нормалан човек, управо зато што не личи на остале нормалне људе, што је болестан, ненормалан.

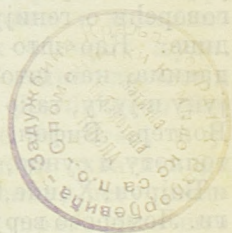
Нема дакле сумње, Ломброзова теорија о дегенерацији генија не разликује се много од схватања Макса Нордау. Могли би рећи да је разлика у овоме. Док Нордау мисли да се болесни карактери јављају тек за живота генија као последица његове генијалности, то су по Ломброзу донети на свет, урођени су, нису последице генијалности већ њихова неопходна појава пратиља.

И још нешто да кажем. Ломброзо се у главном бавио телесним ознакама злочинца и генија. А то је и схватљиво. И Лориа то напомиње. Настојао је на утврђивању анатоомо-физиолошких карактеристика рођеног злочинца и урођеног генија, јер је у

првome реду антрополог и лекар. Али не занемарује друге моменте. Јер већ у првим издањима својих књига говори о утицајима социјалним, психичким и геофизичким; а што те утицаје није довољно ни истакао ни обрадио, и што се у главномe задржао на особинама тела не смемо му пребацити. Квалитети који сачињавају урођеног генија, и урођеног злочинца, присутни су још пре њиховог рођења, али да би се испољили — потребни су извесни утицаји после рођења. У данашњем научном језику рекли би да ти квалитети сачињавају генотип али да су потребни утицаји средине да би се претворили у фенотип, у злочинце односно у геније. Ломброзо говорећи о генију спомиње утицај температуре средине. Као што су лудаци немирнији у топлијим данима, као што се лудило највише јавља у мају, јуну и јулу, тако је и генијални моменат лети чешћи: Волтер, Бифон, Русо, Наполеон необично воле топлоту и сунце, загревају радну собу и лети. Тако и Бајрон, Хаине, Спаланцани, Леонарди, Лесаж и други. Ломброзо верује и у утицај расе, у утицај који је у схватању Ђиусепа Серђиа попримио облике дивне теорије, значајне, и актуелне. Ломброзо даје карте распрострањивања песника, сликара и музичара у Италији. Објашњава их климатским утицајима. То нам најбоље доказује да нема стварне опреке између гледишта Макса Нордауа и схватања Ломброзова. Нажалост, и они сами и њихови ученици, нису били свесни ове чињенице.

Изложивши овако укратко Ломброзову теорију генија требало би детаљније да видимо да ли је Ломброзо успео, да ли је пре свега оправдао своје теоретске засаде, и друго, да ли је створио нову науку, науку о генију, као што је створио криминалну антропологију. То би нас одвело далеко. Укратко да кажемо први је завео експериментални метод позитивних

наука у испитивању појаве генија, иако га је сам ретко употребио. Сабрао је велики казистички материјал. Бројне податке антропометријске, психометријске и физиолошке (као одређивање оштрије вида, поља вида, осетљивости чула додира) не можемо тако лако употребити јер је рађено скоро не-систематски и без довољног познавања физиологије. Показао је прави пут којим је требало ићи, дао је једно приближно тачно схватање појаве генија, одредио је нову науку и њене границе, али је оставио својим наследницима, пријатељима и непријатељима, широко и отворено поље истраживања, да раде, да доврше започету зграду.

М. Ј. 957

БИБЛИОТЕКА НАРОДНОГ УНИВЕР У БЕОГРАДУ

До сада изашле свеске:

- Св. 1. Ђоровић Др. В.: Јужна Србија у нашој ку
Милојевић Др. М.: Народна музика Јужне
Св. 2. Димитријевић Ј.: Писма из Индије (о
Рабиндранату Тагору).
Св. 3. Леко Др. А.: Може ли се злато вештачки г
Св. 4. Соловјев В. А.: Постанак и значај Ду
Законика
Св. 5. Јовановић-Батут Др. М.: Детињи плач
чина милост
Св. 6. Пејић Др. С.: Живот студената у Сједи
Државама Америке
Св. 7. Ђаја Др. И.: Путовање „Обилића“ по
Србији 1923. г.
Св. 8. Поповић Др. Н. М.: Шта је философија?
Св. 9. Шљивић Др. С.: Рентгенови X-зраци. . .
Св. 10. Тадић Др. Р. М.: Продужење живота
Св. 11. Погодин Др. А.: Шта траже и шта на
времени људи код Достојевског.
Св. 12. Милојевић Др. Б. Д.: Наслеђе и његов
за живи свет.
Св. 13. Станковић С.: Охридско Језеро и његов
Св. 14. Димитријевић Ј.: Писма из Мисира . .
Св. 15. Недељковић Др. Д.: Философија Фрање П
(Franciscus Patricius)
Св. 16. Ђурић Б.: Живот и радови Николе Те
Св. 17. Малеш Др. Б.: Генијалност и лудило. Ло
ва теорија генија.

Библиотека излази у свескама три пута месечно.
за годину (30 узастопних свез.) 60 дин., пола го
стопних свез.) 30 дин., почевши од 9. свеске. —
осам свезака је Дин. 24. — Чековни рачун код
дионице у Београду бр. 53.281. За све што
материјалну страну библиотеке, обратити се вла
вачу Библиотеке Народног Университета: Душан
Београд, Радничка 18./1